

TALLOZÁS

Lukács György — Leninről,
a marxizmusról és a polgári filozófiáról

(Nagyvilág, 1970. 5.)

A szabadkai egyetem díszdoktorává avatott magyar filozófus nyilatkozott a saját képviselőinek. A jugoszláviai 7. Napban megjelent interjúból a *Nagyvilág* is átvett két fontos részletet. A marxizmus és a polgári filozófia jelenkori viszonyára vonatkozó kérdésre válaszolva, Lukács leszögezi: „Hegelt tartom az utolsó nagy polgári gondolkodónak“, majd emlékeztet arra, hogy a maguk idején Marx, Engels, Lenin „a legnagyobb kritikai figyelemmel“ kísérték koruk bölcséleti és tudományos gondolkodásának jelenségeit, semmi sem került el a figyelmüket, gondosan tanulmányoztak minden figyelemre méltó új eszmét, eredményt, mielőtt felhasználták vagy elvetették volna. A klasszikusoknak ezt a félbecsülhetetlen fontosságú gyakorlatát a dogmatizmus hosszú időre s ügyszólván teljesen mellőzte. Nem meglepő tehát, hogy a polgári gondolkodás iránt ismét megélnékült érdeklődés hevében — a megelőző fékező egyoldalúság természetes visszahatásaként — egyes marxisták hajlamosak a másik végeletbe esni.

Lukács György hangsúlyozza annak a tovább már nem halasztható szükségességét, hogy az igazi marxizmus tudományos módszerével dolgozzák fel a Marx hálála óta eltelt időszak történetét; leszögezi, hogy „Leninnek az imperializmusról írott könyve óta — amely 1914-ben íródott — igazi ökonómiai elemzés nem készült a kapitalizmusról“, és hozzáteszi, hogy „ugyancsak hiányzik egy igazi történelmi és ökonómiai analízis a szocializmus fejlődéséről“. Lukács szerint ezek a feladatok határozzák meg, mit és hogyan lehet a polgári tudomány eredményeiből hasznosítani, melyek közül ő a maga részéről a természettudományiakat részesíti előnyben a társadalomtudományiakkal szemben. A társadalomtudományok vonatkozásában a kritikai-szelektív szempont fokozottabb érvényesítése szükséges. Ez teszi aztán lehetővé, hogy a marxisták kellő kompetenciával léphessenek fel a nyugati áramlatok bírálóiként.

Leninről szólva, Lukács György előbb egy személyes élményét eleveníti fel: a

20-as évek elején Lenin kategorikusan elmarasztalta a fiatal magyar marxistának a parlamentarizmusról szóló egyik cikkét. Ebből a megérdemelt bírálatból — saját bevallása szerint — Lukács rendkívül értékes elméleti-módszertani tanulságokat vont le. Végezetül Lukács felhívja a figyelmet Lenin személyiségének egy fontos sajátosságára: benne látja megtestesülni az igazi forradalmárnak egy lényegében új típusát, a „nem-aszkétikus forradalmárt“. Szerinte „a jövő fejlődésében ez a lenini példakép óriási szerepet fog játszani“.

A termelékenység-növekedés és a műszaki fejlődés néhány problémája

(Gazdaság, 1970. 1.)

A munkatermelékenység növelése a szocialista államok egyik központi gazdasági problémája. Azonban „...naivitás volna azt várni, hogy a műszaki fejlődés meggyorsítása elérhető csupán speciális intézkedésekkel...“ — írja Falusné Szikra Katalin. Cikkében a műszaki fejlődést befolyásoló komplex problémakörből csupán egyetlen részletkérdést érint: az élömunka költségeinek problematikáját.

Közismert az a lenini tétel, hogy „...a kézi munkának gépivel való felváltásában áll az emberi technika egész haladása“. A kézi munkát végzők részaránya a magyar iparban ma még igen nagy. Például 1968-ban a munkások kb. 60 százaléka nem géppel, s még csak nem is gépi berendezések mellett végezte munkáját. Ennek egyik fő oka az, hogy az egyes fogyasztási cikkek, szolgáltatások, lakásköltségek stb. érték alatti ára, valamint a fizetésen kívüli állami juttatások miatt a vállalatok mesterségesen olcsó munkaerőhöz jutnak.

A vállalat mint autonóm gazdasági egység minimális költségekkel (alapanyagok, állóeszköz-költségek, bérköltségek) a legnagyobb jövedelem elérésére törekszik. Az önköltség szerkezetében a munkaerőre eső rész vállalati szinten nem tükrözi az összes társadalmi ráfordításokat. Valamely erőforrás gazdasági aláértékelése a vele való pazarláshoz vezet. Ez következett be a munkaerőnél. „Míg a kapitalizmusban a munkások és az alkalmazottak jövedelmének egy része a személyi adózáson keresztül felhalmozásra, hadi kiadásokra is felhasználható *állami jövedelemmé* válik, a szocialista országokban az állam által központosított tár-

sadalmi tiszta termék jelentős részéből a lakossághoz visszajutó jövedelem lesz." A drága, tárgyiasult (holt) munka és az „olcsó” élő munka egvértelműen extenzív fejlesztésre ösztönöz, s nem mutatja gazdaságosnak a kézi munkának gépivel való helyettesítését.

A szerző ajánlotta megoldás: *pótlólagos adóval* növelni a vállalatok munkabérterheit, úgy, hogy csupán a költségek szerkezete módosuljon, az árak, illetve a költségek összegének növekedése nélkül.

Mit akarnak a diákok

(La Pologne, 1970. 5.)

Torsten Husen professzor, a stockholmi pedagógiai főiskola tanára közérdeklődésre számot tartó írását mindjárt a diákprobléma legáltalánosabb s egyben leggyakorlatibb előidézőjén kezdi: „Általában megállapítható, hogy a második világháború óta a világ egyetemi hallgatóinak száma tízezerként mintegy megkét-szereződött.” Megtudjuk továbbá, hogy a szerző hazájában ez a folyamat még ennél is gyorsabb ütemű: az ötvenes évek derekán a svéd főiskolások száma 25 000 körül volt, 1970-ben már 70.000.

Egyenesen következik ezekből az adatokból, hogy tanár és tanítvány személyes kapcsolata, a hagyományos egyetemi élet egykor jelentékeny tényezője — ma már úgyszólván lehetetlen. Hatalmas mértékben megnövekedvén, az oktatói és adminisztratív apparátus egyben nehézkessé is vált, mélyül a szakadék az egyetem mint intézmény és a diákok tömegei között; az utóbbiak mindinkább egy személytelen gépezettel találják szembe magukat. „A felsőoktatási intézetek egyre inkább üzemekké válnak, melyek annyi szakembert termelnek, amennyit a közigazgatás igényei megszabnak. A diákok tiltakoznak az ellen a rendszer ellen, amely nem engedi meg, hogy az egyetemi éveiket egyéniségük és szellemi képességeik harmonikus kialakítására fordítsák, a továbbiakban pedig csak ott biztosít munkalehetőséget számukra — semmibe véve hajlamaikat, képességeik specifikumát —, ahol éppen egy betöltendő úr van a fogyasztói társadalom gépezetében.”

A tanulmány szerzője nem csupán a tanmenet merevségét és formalizmusát rója fel napjaink nyugati egyetemének, hanem azt is, hogy kizárólag a szakosítást tartván szem előtt, megkerüli mindazok-

nak a kérdéseknek a tudományos tárgyalását, melyek a fiatal értelmiségi eligazodását segítenék elő súlyos problémákkal viaskodó korunk valóságában. Azok a diákok, akik nem csupán termelők és fogyasztók akarnak lenni, hanem a társadalomnak tevékeny, önálló véleménynyel és tag látókörrrel rendelkező tagjai, tiltakoznak az ellen, hogy egyetemi diplomájuk csupán jövedelmi forrás és társadalmi státusz eszköze legyen. Nem kevésbé sérelmezik azt a paternalista bánásmódot, amely elsősorban az Egyesült Államokban — de számos európai országban is — a diákokat kiskorúként kezeli, megtagadja beleszólási jogukat mind a szűkebb egyetemi közösség, mind pedig az ország ügyeibe. Hogy Svédországban nem öltöttek a diák-megmozdulások olyan jelleget és méreteket, mint Amerika és Európa számos államában, annak a szerző szerint az a magyarázata, hogy a svéd egyetemi hallgatók többsége húsz évét betöltött, teljes jogú állampolgár, és a diákok szervezetekbe tömörülve, képviselik útján hallatják szavukat az egyetem és a társadalom fontos kérdéseiben.

Torsten Husen professzor a diákelégedetlenség nemzedéki vonatkozását abban látja, hogy a fiatalok joggal vetik az idősebbek szemére: nem élnek az általuk hangoztatott normák szerint, képmutató módon „tisztelik”, de nem gyakorolják sem az egyháznak, sem pedig a polgári demokráciának, a szabadságnak, igazságnak azokat az elveit, melyeket minduntalan hangoztatnak. A kontesztáló diákok életmódja pedig nem a karrier és a tekintélytisztelt, hanem a participáció, a társadalmi, szakmai, családi és egyéb kapcsolatok emberivé tétele. Márpedig az élet értéke — állapítja meg Torsten Husen — éppen a kisebb és nagyobb csoportok tagjai között kialakult kapcsolatokat értékétől, tartalmától függ. Ezért a diákság, a fiatal értelmiség az elszemélytelenedés, a konvenciók, a bürokrácia, az anyagi javak hajszolása ellen fordult, de ugyanakkor a függés, az alárendelt és vakon engedelmeskedő csoportok, osztályok, nemzetek, személyek egyenlőséget kizáró rendszere ellen is. Az egyetem mai jellegével szemben érzett elégedetlenségük elválaszthatatlan annak a társadalomnak a tagadásától, amely ezt a típusú oktatást a maga céljainak megfelelően kialakította és az érdekeltek akaratát mellőzve, fenn akarja tartani.

Az, amit a svéd professzor „funkcionális participáció”-nak nevez, szöges ellen-téte a mai nyugati egyetemek ama gyakorlatának, hogy megoldott problémákat,

kipreparált ismereteket fogyasztassanak el a tanulóifjúsággal, amely aztán ezt a tudást gépiesen, az összefüggésektől és céloktól gondosan elzárva alkalmazza.

Petőfiről — a nagyapák és az unokák

(*Echinox*, 1970. 3.)

Érdemes odafigyelni a kolozsvári egyetemisták sajátos háromnyelvű havi lapjára: egyre gyakrabban találhatunk benne olyan írásokat, amelyek meghaladják a mesterségükre, hivatásukra készülő diákok tollpróbáit, szakmai érdeklődését. Ezúttal a két-három évvel ezelőtt végzett, ifjú újságíró-költő, Cseke Péter tudósítása gondolkoztat el; a cím ugyan nem sokat mond (*Itt járt Petőfi*), hasonló címek alatt megszoktuk, hogy szokvány-élményekről vagy apró-cseprő adalékokról szerezzünk tudomást, Cseke Péter azonban komolyabban vette a vállalt feladatot, s különösen az erdői Petőfi- emlékek felidézésében tud lényegeset mondani.

Mindenekelőtt az öregek és a mai fiatalok szemléletének szembesítése figyelemre méltó. Íme, a félreismerést és az igazi Petőfi képe, az erdői gyűjtés eredményeként: „... a nemes lokálpatriotizmussal áthatott erdődiék a támadó Petőfivel szemben megvédik az uradalmi jószágigazgatót.“ Szendrey Ignácra van szó, a költő apósáról. A költő halála után, amikor mindenki hűtlenséggel vádolja Júliát második férjhezmenetele miatt — „az erdődiék megvédik Júliájukat“.

Mindez Cseke Péter tizedikes és tizenegyedikes diákokkal való beszélgetései során kerekedett ki. „Mert az erdődi líceumban — írja a cikk szerzője — Petőfi nem csupán tantárgy, nemcsak egy irodalmi alak a sok közül, mint ahogyan annyi sok iskolában tapasztaltam. Ezek a fiatalok felkutattak és összegyűjtöttek minden olyan adatot, ami Petőfi erdődi kapcsolataira vonatkozik. De ennél sokkal értékesebb volt számomra, hogy irodalmi búvárkodásaik során milyen vitába keveredtek odahaza a nagyszülőkkel. Mert ekkor derült ki, hogy Petőfi lehetett akár-milyen nagy költő, azért mégiscsak »csavargó volt«. Hogy miért? »Mert akárhányszor megfordult Erdődön, mindig munka nélkül kóricált itt, nem volt állása, sem pedig jövedelme.« Hát igen. Ezért ellenezte Szendrey Ignác a házasságot, s ezért tagadta meg leánya kiházását.“

Cseke nemcsak ezt az élő, cselekvő hagyományörzést dicséri, az erdődi fiataloktól írva, nemcsak vitázó kedvüket, ön-

álló gondolkodásmódjukat tartja példamutatónak, hanem igényüket is másokkal, az idősebbekkel, a felnőttekkel szemben.

Válságban van-e a francia könyvkiadás?

(*Les Lettres Françaises*, 1970. április.)

Az olvasás szociológiájával foglalkozó anket eredményeiről számol be a folyóirat. A kérdőívet — melyen ilyen kérdések szerepelnek: milyen irányban fejlődik a közönség ízlése, érdeklődése? mit olvasnak ma szívesebben, mint tegnap? milyen a viszony kiadók és olvasó-vásárlóközönség között? hanyatlóban vannak-e bizonyos műfajok? — 1500 kiadóvállalathoz juttatták el, beleértve a legszerényebbeket is. Csak 374 kiadó válaszolt, a kiadók többsége nyíltan vagy burkoltan megtagadta a válaszolást, mivel nem szívesen tárják fel anyagi nehézségeiket.

A statisztikai adatok tehát nem teljesekek, de így is betekintést kínálnak a francia könyvkiadás jelenlegi helyzetébe. Az 1968-as könyvtermés felméréséből kiténik, hogy a kiadók jövedelme 170%-kal magasabb volt, mint az előző évben. A Nemzeti Könyvtárban 27 084 művet helyeztek el. Szembeszökő, hogy a zsebkönyvek példányszáma egy év alatt szinte megháromszorozódott. Ugrásszerűen emelkedett az enciklopédia-jellegű kiadványok száma is, ám csökkenés mutatkozik az általános irodalmi termékek és az ifjúságnak szánt művek kiadása terén. Jóllehet a számok nem fejezik ki világosan, számolni kell a regény válságával. De nem a regény az egyetlen haladokló műfaj; a verskiadás csupán önmaga árnyéka, a színház mint irodalmi műfaj ugyancsak hanyatlóban van.

Az említett változások természetesen kihatnak a kiadók tevékenységére is. A legjelentősebb kiadóvállalatok, a Le Seuil, az egyetemi kiadó, a Gallimard kiadványainak számottevő részét filozófiai, politikai, történelmi, gazdasági és társadalomtudományi jellegű sorozatok alkotják. A kollekciók jelenlegi virágzása azt bizonyítja, hogy a humán tudományok előzönlük az egykor kifejezetten regények és verskötetek kiadására alapított kiadóvállalatokat. S bár a kiadók jövedelme az utóbbi hat év során lassú növekedést mutat, a helyzet mégsem megnyugtató. A film, a színház, a festészet mellett a könyvkiadást is megérintette a válság szele.

Az „alkalmazott grafika” brnói biennáléjének mérlege

(Magyar Grafika, 1970. 1.)

1964-ben a brnói biennále szervezői úgy határozták meg hosszú távú programjukat, hogy az „alkalmazott grafika” legjelentősebb alkotó szakterületei: 1. plakát- és reklámgrafika; 2. illusztráció és könyvgrafika; 3. kiállítástervező grafika, kétéves időközökben váltják egymást a kiállítási programban — írja Jiří Hlušíčka, a Morva Képtár igazgatója a kéthavonként megjelenő magyar szakfolyóiratban. Ismerteti a biennalék jellegét és értékeli a lezárult első ciklus eredményeit.

A plakát és reklám céljait szolgáló kisgrafikának szentelt első évben csehszlovák művészek alkotásait mutatták be. A kiállítás szervezői ugyanis attól tartottak, hogy egy nemzetközi igényű vállalkozás mindjárt az elején balsikerral járhat. A rendezvény sikere azt bizonyítja, hogy „a rendezők szakmai és szervezési szempontból jogosultak a legközelebbi kezdeményezés nemzetközi alapon történő megszervezésére”. A csehszlovák alkalmazott grafika a *kulturplakát*, elsősorban a *filmplakát* területén érte el a leg-
átütőbb sikert.

A második biennalén huszonhárom nemzet háromszáznál több művésze állította ki a könyvgrafika körébe tartozó műveit. A látogatónak sokoldalú élményt, a szakembernek egyedülálló lehetőséget nyújtottak arra, hogy „az egész világ könyvgrafikájának mai, igen különböző helyzetével megismerkedhessék”. Tudatában volt a zsűri annak is, hogy „az illusztrációt és a könyvgrafikát nemcsak annak az irodalmi műnek a viszonylatában kell megítélnie, amelyhez készült, hanem ... azoknak a művészi elemeknek az összefüggéseiben is, amelyek a grafikusművészeknek a prózai vagy költői műhöz való közeledését lehetővé tették és befolyásolták”. A kiállítás anyagának nagy részét a szocialista országok könyvgrafikája alkotta. Jelentős helyet foglalt el a vendéglátó ország, kitűnt a jugoszláv, a lengyel, valamint a magyar könyvgrafika és illusztráció (Szász Endre, Kass János). A szovjet grafikusok közül sokan eredeti művészi fantáziájukkal tűntek ki (többek között az első díjjal jutalmazott Mavrina). Teljesen külön csoportot alkottak azok a tipográfiai alkotások, amelyek közül Hermann Zapf és néhány izraeli szerző művészileg kimunkált betűalkotásai nyertek különdíjat.

Az 1968. évi, harmadik biennále célja az volt, hogy a látogatókat megismertesse a kiállítástervezés jelenlegi helyzetével. Előkészítése egész sor módszertani jellegű kérdést vetett fel. A fényképeszeti dokumentációs anyag, az eredeti rajzok, filmek vagy modellek nem mindig képesek a kiállítás végleges megvalósításáról teljesen megfelelő elképzelést nyújtani.

A kezdeményezők és a rendezők együttműködésével és a külföldi partnerek megértő támogatásával olyan akció jött létre, amely eddig igényesen valósította meg a brnói biennále célkitűzéseit: „A képzőművészet mindama területeiről, melyek az ember életébe mélyrehatóan beavatkoznak, környezetét alakítják és esztétikáját befolyásolják, a nemzetközi törekvéseket és a jelenlegi helyzetet tükröző áttekintést adni.”

Mesterséges vér — a retortából

(Der Spiegel, 1970. 18.)

Robert P. Geyer bostoni tudós elaltatott kísérleti patkányok vérének csaknem teljesen eltávolította, és tejfehéren csillogó folyadékkal töltötte meg ereiket. A mozdulatlan állatok nemsokára feléledtek, élénken szaladgáltak az átlátszó üvegbúra alatt, rágcsálták a számukra odakészített eledelt, vizet ittak és tisztogatni kezdték magukat. A tudós megállapítása szerint: „általános jó közérzet...”

Ezekről a kísérletekről és a várható eredményekről számol be a folyóirat annak a közlésnek az alapján, amelyet Geyer professzor terjesztett elő ez év tavaszán Atlantic Cityben, az amerikai biológusok egyik tudományos ülészakán. A cél: olyan univerzális vérpótló-anyag előállítása, amelyet a „beteg” emberi vér kicserélésére is fel lehet használni.

Eddig a vératömlesztés problémát jelentett az orvosok számára, ugyanis: 1. a konzervált vér hűtőberendezésekben is csak bizonyos ideig tartósítható; 2. ritka vércsoportok esetén gyakran nagy távolságról kell vért hozni; 3. zavaró mellékhatások is jelentkezhetnek — ha a fő vércsoport talán, az alcsoportbeli eltérések allergiás reakciókat válthatnak ki.

Az orvosok azonban mindenekelőtt a májgyulladás vírusának az elterjedését tartják veszélyesnek. Statisztikai számítások alapján kiderült, hogy minden huszadik vératömlesztés esetén ilyen vírus kerül a vért kapó személy szervezetébe.

A vírusok elterjedését egyesek szerint úgy lehet megakadályozni, ha csupán vérplazmát ömlesztünk át, vagyis azt a fehéranyagot, amely a vörös és fehér vérszövetek kiszűrése után hátramarad. A vérplazmát fertőtlenítik és több hónapig „pihentetik”, mielőtt felhasználására sor kerül. A plazmának az a nagy előnye, hogy átömlesztésekor nem kell tekintetbe venni az illető személy vércsoportját. De hátránya is van, mert csak olyan személyek esetében alkalmazható, akiknek a szervezetében folyadékpótlóra van szükség, s elegendő regeneráló erővel rendelkeznek a vörös és fehér vérszövetek újratermelésére. Ugyanakkor a vírusfertőzés veszélyét sem sikerült teljesen kizárni.

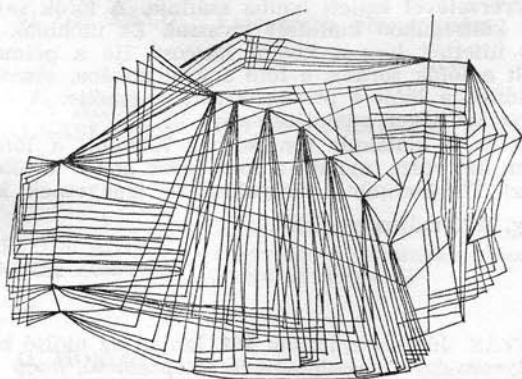
Bizonyos esetekben úgynevezett plazma-helyettesítőket alkalmaztak — ezek szőlőcukor, illetve műanyagmolekulák oldatából állnak —, amelyek pótolják a szervezet folyadékvesztését.

A mesterséges vér, amelyet Geyer professzor és munkatársai állítottak elő, fluor—szén vegyületekből és többértékű alkoholokból összetevődő emulzió. A kísérletek során bebizonyosodott: a mes-

terséges vér képes arra, hogy az életfontosságú oxigént eljuttassa a szövetekbe, és elszállítsa az ártalmas széndioxidot. A fluor—szén részecskék átmérője csupán 0,00007 milliméter, mégis ugyanazt a szerepet töltik be, mint a csaknem százszor nagyobb vörös vérszövetek.

Leland C. Clark, a cincinnati egyetem fiziológusa szerint a mesterséges vér arra is képes, hogy bizonyos anyagsere-zavarok jelentkezésekor a hiányzó enzimeket a sejtekhez szállítsa, például a fenilketonúria nevű betegség esetében. Clark egy washingtoni sebészkonferencián bejelentette, hogy az új vérpótló konzerváló-szerként is használható szív- és veseátültetések alkalmával.

A mesterséges vér legfontosabb felhasználási területe azonban az életmentő vérátömlesztés marad; ezt elsősorban akkor alkalmazzák, amikor teljes vércserére van szükség, például súlyos vérmérgezéskor. Az eddigi állatkísérletek alapján a tudósok úgy vélekednek, hogy a mesterséges vér már a közeljövőben „természetes” segédeszközzé válhat az ember gyógyítása szolgálatában.

I. Nana

Ion Nana rajza